

РОЗДІЛ 7

Навчальні заклади.

Колишня колегія єзуїтів і школа.

Витяги з історії колегії єзуїтів.

Імператорсько-королівська головна гімназія

1. Починаючи з 1636 року, Ужгород став визначним освітнім центром Верхньої Угорщини – сучасного Закарпаття та Східної Словаччини. Це сталося внаслідок перенесення з міста Гуменне єзуїтської школи з монастирем за ініціативою графа Яноша Другета, який був графом (іспаном) комітатів Унг та Земплин.

2. Оригінальна семінарія була заснована в місті Гуменне (сучасна Словаччина) його батьком, графом Дьєрдем Другетом у 1614 році.

3. Період 16–18 століть був неспокійним з огляду на конкуренцію за домінування в регіоні між Габсбургами, які правили у Королівській Угорщині, та Трансільванією. З іншого боку, це був період релігійної ворожнечі поміж католиками (прибічники Габсбурзької Угорщини) та протестантами (прибічники Трансільванії). Політична та безпекова нестабільність не оминула і становлення єзуїтської колегії. Так, у згаданий час вона кілька разів була вимушена переривати свою роботу, а монахи-єзуїти покидали її, шукаючи притулку в сусідній Польщі, через переслідування з боку протестантської Трансільванії і її правителів, які час від часу займали місто. Періоди роботи і «втєчі» єзуїтів склалися таким чином:

- 1614 – колегіум заснований у Гуменне;
- 1619 – евакуація до Кракова;
- 1629 – відновлення роботи у Гуменне;
- 1636 – перенесення до Ужгорода;
- 1644 – припинення роботи і евакуація до Кракова через вислання монахів Ференцем Ракоці I, який за-

йняв Ужгород; разом із тим, майже відразу колегія поновила свою роботу;

- 1679–1684 роки – колегія і школа припиняла роботу в час, коли місто ненадовго зайняв Трансільванський князь Імре Текелі. Єзуїти були вислані з Ужгорода. Після відновлення у 1684 році контролю за містом Королівською Угорщиною школа поновила діяльність;

- 1685 рік – після повторного зайняття міста військами Імре Текелі колегія і школа були закриті, а монахи втретє вигнані з Ужгорода;

- 1700 рік – школа і колегія відновили свою роботу і, незважаючи на військові дії під час визвольної війни на чолі з Ференцем Ракоці II у 1704–1711 роках, продовжували працювати до 1707 року, інколи обмежуючи аудиторний навчальний процес;

- 1707–1711 – чергове вигнання єзуїтів і майже повне припинення викладання; значне руйнування приміщень школи;

- 1716 рік – повноцінне відновлення навчально-виховного процесу.

4. Школа та колегіум виконували два головні завдання:

- навчання молоді;

- місіонерську діяльність із повернення у лоно католицької церкви протестантів. Щодо останнього завдання, робота не припинялася навіть у час військових дій і досягла значних успіхів. У 1702 році в Ужгороді було зафіксовано 3200 парафіян римо-католицької церкви, що складало майже половину тогочасного населення.

5. У 1773 році Орден Єзуїтів був розпущений, а школа та колегія перейшли у відання римо-католицького єпископа в Егері. Натомість колишні монахи стали священниками і продовжували роботу з виховання молоді.

6. Часті міжусобні війни поміж Трансільванією і Королівською Угорщиною, а також війни Королівської

Угорщини з Османською Імперією за відновлення контролю над Центральною і Південною Угорщиною спричинили значний дефіцит державних службовців. Він був пов'язаний із тим, що більша частина молоді дворянського походження, яка в ті часи служила в апараті державних установ, шукала самореалізації на військовому поприщі. На початку 18 століття ситуація змінилася й аристократичні батьки почали більшу увагу приділяти навчанню та службовій кар'єрі своїх дітей. У цей час Ужгородська колегія стала головним освітнім закладом для комітатів Унг, Берег, Угоча, Мараморош, Сотмар, Соболч, що значно підняло статус міста. У закладі навчалася двісті осіб, серед яких один граф, чотири барони та багато дворян, подекуди у доволі зрілому віці – 21–30 років.

MÁRIA TERÉZIA МАРІЯ-ТЕРЕЗІЯ

королева Угорщини
у 1740–1780 роках, імператриця
Священної Римської Імперії;
з династії Габсбургів; перетворила
Ужгород у регіональний центр,
розташувавши органи управління
єпархії та шкільного округу

7. У 1775–1776 роках, за часів правління королеви Угорщини Марії-Терезії Габсбург, була проведена шкільна реформа, внаслідок якої ужгородська школа і колегіум перетворилися на королівську архігімназію. В Ужгороді було розташовано центр освітнього округу, який включав до свого складу п'ять комітатів історичного Закарпаття – Унг, Берег, Угоча і Мараморош – та комітат Сатмар (сучасна Румунія).

8. У 1783 році імператор і король Угорщини Йосиф II продовжив реформу, суть якої полягала у переведенні на німецьку мову викладання, яке до того відбувалося латинню та угорською, а також запровадження плати за навчання. Наслідком цього було зниження якості викладання, позаяк більша частина професорів не володіла німецькою, а на спорожнілі місця запрошувалися низькокваліфіковані німецькомовні особи, які до того не займалися викладацькою роботою. Так само зменшився потік ерудованих абітурієнтів,

оскільки не всі мали можливість платити за навчання. У кінцевому результаті навчання в гімназії перетворилося на посилене вивчення німецької мови, оскільки більшість студентів володіли латиною і угорською, натомість приділялася менша увага іншим предметам. Для вирівнювання якості освіти у країні були введені окружні шкільні інспекторати, а Ужгород віднесений до інспекторату Кошіце (Словаччина). Ці нововведення були скасовані вже у 1790 році, і в гімназії поновили викладання угорською та латиною, а також вільній набір абітурієнтів.

9. У 1851 році відбулася чергова освітня реформа, згідно з якою гімназії мали бути реорганізовані на початкові школи та вищі гімназії. У шкільних закладах вводилася підсилена увага викладанню алгебри та природничих дисциплін, а мова навчання знову змінювалася з угорської та латини на німецьку, з додатковим вивченням грецької та мов національних общин, що проживали в регіоні. Діяльність вищих гімназій мав забезпечувати муніципалітет, а у випадку відсутності матеріальних можливостей – держава забезпечувала діяльність лише початкової школи. Слід відзначити, що міська рада Ужгорода спромоглася забезпечити утримання вищої гімназії, але за умови викладання в ній угорською мовою. Незважаючи на поліконфесійність та наявність трьох основних етнічних груп у місті (угорці, руські, євреї), угорська залишалася мовою спілкування більшості населення.

10. Ужгородська архігімназія з 1776-го по 1785 рік знаходилася у будівлі колишньої римо-католицької єзуїтської школи. Вона розташовувалася перед колишнім монастирем братів-єзуїтів (сьогодні резиденція греко-католицького єпископа), в районі сучасного скверу Марії-Терезії (площа А. Бачинського та початок вулиці Капітульної). У часи свого розквіту це була масштабна архітектурна споруда. Однак із часом, передусім через міжусобні війни, перетворилася в непридатну для навчання, оскільки кількість

